

Українська байка

Українська байка

Харків
«ФОЛІО»
2015

ББК 84(4УКР)
У45

Художник-оформлювач
О. Д. Кононученко

Українська байка / худож.-оформлювач О. Д. Кононученко. — Хар-
У45 ків: Фоліо, 2015. — 31 с.
ISBN 978-966-03-7102-6.

Українська байка в її кращих зразках — у творчості Г. Сковороди, П. Гулака-Артемовського, Є. Гребінки, Л. Глібова, М. Старицького, Б. Грінченка — успішно розвивалась завдяки органічному зв'язкам з фольклорними традиціями. Байки українських письменників засуджували несправедливість судей, хабарництво чиновників, панську сваволлю, вихваляли кмітливість і дотепну вдачу українського народу.

ББК 84(4УКР)

Григорій СКОВОРОДА

(1722—1794)

БАСНЯ ЕСОПОВА

Преображенна на новий вид малоросійськими фарбами для учеников поетики 1760-го года в Харьковѣ. Вина сея басни та, что многиі от учеников, нимало к сему не рожденны, обучалися.

Козля от стада осталось до бѣса.
Се ж и товариш бѣжит — Волк из леса,
Кинулось было сначала в утѣки.
Потом, ставши, так сказало драпѣкѣ:
— Я знаю, что мнѣ нелзя минутъ смерти
От твоих зубов. Но будь милосердый!
Здѣлай, молю тя, ту милость едину:
На флейтузѣ мнѣ заграй на кончину,
Чтоб моя мнѣ жизнь увѣнчалась мила.
Сам, мудрый, знаешь, что в концѣ вся сила...
«Не знал я сего во мне качества», —
Волк себѣ мыслит... Потом минавета
Начал надувать, а плясать Козлятко,
Волка хвалами подмазуя гладко.
Вдруг юрта собак, как вихр, вокруг их стала
Музыканту з рук и флейта упала.
Просто до Волка — сей, той щипнет, вкусит
И сам капелмейстр плясать уже мусит.
Вдруг Черногривка хватъ за поясицу,
А Жук с Бѣлком за горлову цѣвницу,
Кудлай да Гривко упялися в бедра.
Вопль раздается в долинах от вѣдра.
Еще ж наспѣл Хвост, сюда ж рыло пхаёт, —
Не дотолпятся. А он воздыхает:
«На что (сам себѣ) стал ты капелмейстром,
Проклятый, з роду родившись кохмейстром?

Не лучше ль козы справлять до росолу,
Неж заводити музыканску школу?
А! а! достойно!..» А собаки, рыла
Потопивши, рвут... И так смерть постигла.

ПРИКАЗКА

Не ревнуй в том, что не данно от Бога.
Без Бога (знаешь) ни же до порога.
Аще не рожден — не суйся в науку.
Ах! Премного сих вѣчно пали в муку,
Не многих мати породила к школѣ.
Хочь ли быть щаслив? — будь сыт в своей долѣ.

*Сія о музыкантъ Волкъ казка устѣла до того, что пастырь добрый
Иосаф Миткевич больше 40 отроков и юнош свободил от училищнаго ига
во путь природы их, ревнуя чловѣколюбію — не тицеславію. Сему и аз,
ревнуя, написах книжицу «Алфавит Мира».*

Г. С.

Петро
ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ

(1790 — 1865)

ДВІ ПТАШКИ В КЛІТЦІ

— Чого цвірінькаєш, дурний, чого голосиш?
Хіба ж ти трясці захотів?
Що заманулося, чого ти не попросиш,
Чи сім'ячка, просця, пшонця, чи то крупів, —
Всього ти в кліточці по саме нальзя маєш,
Ще й витребенькуєш, на долю нарікаєш, —
Так в клітці підлітка корив Снігир старий.
— Ой дядьку, не глузуй! — озався молодий. —
Недарма я журюсь і слізками вмиваюсь,
Недарма я просця і сім'ячка цураюсь.
Ти рад пожорні сій, бо зріс в ній і вродився;
Я ж вільний був, тепер в неволі опинився.

Євген ГРЕБІНКА

(1812—1848)

ЛЕБЕДЬ І ГУСИ

На ставі пишно Лебедь плив,
А Гуси сірії край його поринали.
«Хіба оцей біляк вас з глузду звів? —
Один Гусак загомонів.—
Чого ви, братця, так баньки повитріщали?
Ми попеласті всі, а він один між нас
Своє пиндючить пір'я біле!
Коли б ви тільки захотіли,
Щоб разом, стало бить, вся бесіда взялась,
Ми б панича сього якраз перемастили».
І завелась на ставі геркотня,
Гусине діло закипіло:
Таскають грязь і глей зо дна
Да мажуть Лебеда, щоб пір'я посіріло.
Обмазали кругом — і трохи галас стих;
А Лебедь плись на дно — і випурнув, як сніг.

ЗОЗУЛЯ ТА СНІГИР

На дубі сидячи, Зозуля куковала:
«Що за годи тепер, зовсім не можна жить!
Одколи, як тепло вже стало,
А гусені нема, черви зовсім так мало.
Прийшлось із голоду хоч у кулак трубить».
«Нащо вам так квилить, мій Боже милий? —
Снігир Зозулю перебив. —
Коли б я мав ваш стан і сили,
Оцю я погань би не їв,
Щоб сей да той мене, коли б я не доскочив
Собі щодня шматок м'яся.

От кобець — менший вас, а їсти як захоче —
Летить і душить горобця.
Зате він з голоду ніколи не нудився.
«Дурний! дурний! а в школі вчився! —
Зозуля Снігиру в одвіт. —
Замість горобця я з'їм жуків десяток
Да гусені, черви десятків три в наддатов
І все-таки наймсь; зате спитай весь світ,
Яка Зозуленька? Всі скажуть: птиця славна,
Живе собі, як панна,
Гуляє у садку, нічого не псує,
По гілочках намистечко кує,
Да скільки літ кому прожить віщує;
Нехай же здумаю... да що тобі й казать!
Хоч злидні в пір'ї обідраць,
Весь птичий рід зарепетує:
«Зозуля м'ясо жре, Зозуля хищний птах!
Троха чи не бажа вона Орла із'їсти!»
Прощай тогді, моє життя в садах!
Прийшлося би утікати хоч за море безвісти,
Так лучче ж тут жити да зводить черв'ячків».

Хто хоче полюбить суддю грошозаплота,
Про його розпитай панів,
А не питай у простого народа.

ВЕДМЕЖИЙ СУД

Лисичка подала у суд таку бумагу:
Що бачила вона, як попеластий Віл
На панській винниці пив, як мошенник, брагу,
Їв сіно, і овес, і сіль.
Суддею був Ведмідь, Вовки були підсудки.
Давай вони його по-своєму судить
Трохи не цілі сутки.
«Як можна гріх такий зробити!
Воно було б зовсім не диво,
Коли б він їв собі м'ясиво», —
Ведмідь сердито став ревіть.
«А то він сіно їв!» — Вовки завили.
Віл щось почав був говорити,

Да судді річ його спочинку перебили,
Бо він ситенький був. І так визначили
І приказали записати:
«Понеже Віл признався попеластий,
Що він їв сіно, сіль, овес і всякі сласті,
Так за такі гріхи його четвертувати
І м'ясо розідрать суддям на рівні часті,
Лисичці ж ратиці оддати».

СОНЦЕ ДА ХМАРИ

Ось Сонечко зійшло, і світить нам, і гріє,
І Божий мир, як маківка, цвіте;
На небі чистому ген Хмара бовваніє.
Та Хмара надулась і річ таку гуде:
«Що вже мені се Сонце надоїло!
Чого воно так землю веселить?
Хоч я насуплюся, воно таки блищить.
Я полечу йому назустріч сіло,
Я здужаю його собою затемнить».
Дивлюсь — і Хмарами півнеба замостило,
На Сонечко мов ніччю налягло.
А Сонце вище підплило
І Хмари ті позолотило.

ГОРОБЦІ ДА ВИШНЯ

Глянь, глянь, летять, да їх летить чимало,
Куди оце летять з оселі Горобці?
Дивлюсь, у сад побрались молодці.
На Вишеньці їх геть-то насадало,
І бенкет зараз підняли;
Цвірінькають, джеркочуть, знай, на Вишні
Із ранку самого до пізньої пори.
Я простий чоловік, то й взяв собі на мислі,
Що Вишеньці моїй предобре у саду,
Що їй превесело, бо як край єї йду
Або і так коли зирну у сад із хати,
Все зволють Горобці по гілочках скакати.
Ось тиждень як не був, дивлюсь — кат його ма!
На Вишеньці гостей нема.

Чого лишень вони лігати перестали?
Як розібрав, бодай і не казать!
Ох! поти жевжики вчашчали,
Поки всі ягоди на Вишні обдзюбали —
Тепер до бідної ніколи не летять.

БУДЯК ДА КОНОПЛИНОЧКА

«Чого ти так мене, паскудо, в боки пхаєш?» —
На Коноплиночку в степу Будяк гукав.
«Да як рости мені? і сам здоров ти знаєш,
Що землю у мене з-під корінця забрав».

Бува, і чоловік сьому колючці пара:
Людей товче та й жде, щоб хто його кохав.
Я бачив сам таких і, може б, показав,
Та цур йому! розсерджу комісара!

ВОРОНА І ЯГНЯ

Орлу схотілось попоїсти;
Піднявсь угору птичий цар
І вгледів відтіля, що край ставка овчар
Онучі прати мусив сісти,
Отара ж попаски попхалась навмання.
Орлу се по нутру; зложивши моцні крила,
Опукою згори — аж вітром зашуміло —
Орел ушкварив на Ягня,
Підняв його і геть потеревив за гору.

І треба ж, що на сюю пору
Пило біля ставка дурне Вороненя.
Страх полюбилося йому цареве діло,
І думає: «Чому ж сього я не зроблю?
Да не Ягня, а барана вхоплю».
Дивлюсь — воно угору полетіло
Да й пущь на шию барану
І, кігті вплутавши йому у вовну білу,
Смикнулося нести, да ба! вага не в силу:
Баран важенький і Орлу.

Воно вже стямилось, мерщій би полетіло,
Так із шерсті не виплутає ніг.
Дурне моталося, поки овчар прибіг
І, гарненько йому обскубши крила,
На іграшку дитині дав.

Мабуть, Господь так світ створив,
Що менший там не втне, де більший геть-то зможе,
Що дядькові пройшло, ти не роби, небоже,
Щоб крилець хто не обчухрав!

ВОВК І ОГОНЬ

У лісі хтось розклав Огонь.
Було то восени вже пізно;
Великий холод був, вітри шуміли грізно,
І біла ожеледь, і сніг ішов, либонь;
Так, мабуть, чоловік біля багаття грівся
Та, ідучи, й покинув так його.
Аж ось, не знаю я того,
Як сірий Вовк тут опинився.
Обмерз, забовтався; мабуть, три дні не їв;
Дрижить, як мокрий хірт, зубами, знай, цокоче.
Звірюка до Огню підскочив,
Підскочив, озирнувся, мов тороплений, сів
(Бо зроду вперше він Огонь узрів):
Сидить і сам собі радіє,
Що смух його Огонь, мов літом сонце, гріє.
І став він обтавляти, аж пара з шерсті йде.
Із льоду бурульки, що, знай, кругом бряжчали,
Уже зовсім пообпадали.
Він до Огню то рило підведе,
То лапу коло жару сушить,
То біля полон'я кудлатий хвіст обтрусить.
Уже Огонь не став його лякати.
Звірюка думає: «Чого його бояться?
Зо мною він як панібрат».
Ось нічка утекла, мов стало розсвітати,
Мов почало на світ благословлятися.
«Пора,— Вовк думає,— у лози удирати!»
Ну що б собі іти? — ні, треба попрощатися:

Скажений захотів Огонь поцілувать,
І тільки що простяг своє в багаття рило,
А полом'я його дощенту обсмалило.

Мій батько так казав: «З панами добре жить,
Водиться з ними хай тобі Господь поможе,
Із ними можна їсти й пить,
А цілувать їх — крий нас Боже!»

СОЛОВЕЙ

«Хто не вгадає? я?
Оце городять небилицю!
Щоб не пізнав я Солов'я,
Щоб не пізнав сю гарну птицю;
Як тільки оком наведу,
То і вгадаю, де співака»,—
Так дядькові казав небіж, Грицько Підсака.
«Ходімо, я тебе до лісу поведу,
Усякої там птиці є багато,
Та буде сором, пане-брате,
Коли б ти Солов'я ізразу не пізнав»,—
Грицькові дядько одвічав.
І ось вони дійшли до гаю;
По гаеві усякий птах літає,
Щебече хто, хто свище, хто гуде,
Аж округи луна іде.
Не б і ж
Ось, ось де Соловей! Який червоногрудий!
А дметься як, мабуть, великий пан!
Уже то неспроста в його такий жупан.
Дядько
Та годі, годі, Грицьку, буде
Ту погань, Снігиря, хвалить!
Ся птиця не співа, а як усе щебече,
Вона в гурті як-небудь засвистить;
А більше, голову похнюпивши між плечі,
Насупившись сидить.
Не б і ж
Так цитьте лишень, ось я зараз угадаю:
Я сучий син, коли оце не він!
Увесь мов золотий, а крильця чорні має.

Дядько

Та будеш, Грицьку, сучий син:

Се просто Іволга зоветься;

Вона із саду в сад літа,

То вишні гарно об'їда,

То оббива горох, а в співи не вдається.

Небіж

Так ось коли побачив співака!

Яка мальована та штучна птиця!

Вертиться, джеркотить, по дереву скака —

От се то Соловей.

Дядько

Се навісна Синиця!

І довго так небіж дурненький

Меж птицями знаходив Солов'я;

А Соловей собі сіренький

Над ним співав, сховавшись меж гілля.

Леонід ГЛІБОВ

(1827—1893)

ВОВК І ВІВЧАРІ

Раз Вовк тихесенько підкрався...
Всім відомо, куди він звук ходить
І де він лиха набирався, —
Та що ж робить,
Коли на те вже Вовк удався,
Щоб овечок давить!
І сей раз він туди ж попхався.
Тихесенько кошару обійшов;
Прислухався — не чуть, мерщій на тин зоп'явся,
Зиркнув — та й охолов:
Вівчарики прехорошенько
Найкращого баранчика взяли
Та й патрають гуртом, а кунделі
Мовчать; лежать собі смирененько,
Неначебто усім їм там,
Кудлатим гаспидським синам,
Позакладало... мов не знають,
Що перед ними виробляють!
Дивився Вовк, дививсь,
Здихнув — та й знов у степ поплівсь,
Та й каже: — Де та правда ділась?..
Яка б тут шарварка зробилась,
Який би гомін підняли
І Вівчарі, і кунделі,
Якби мені таке зробить схотілось!..

На сей раз приказка здалась:
Що декому, мовляли, можна, — другим зась.

ЛЕБІДЬ, ЩУКА І РАК

У товаристві лад — усяк тому радіє;
Дурне безладдя лихо діє,
І діло, як на гріх,
Не діло — тільки сміх.
Колись-то Лебідь, Рак та Щука
Приставить хуру узялись.
От троє разом запряглись.
Смикнули — катма ходу...
Що за морока? Що робить?
А й не велика, бачся, штука,
Так Лебідь рветься підлетіть,
Рак упирається, а Щука тягне в воду.

Хто винен з них, хто ні — судить не нам,
Та тільки хура й досі там.

ЧИЖ ТА ГОЛУБ

Весною Чижик молоденький,
Такий співучий, проворненький,
В садочку все собі скакав
Та якось в западню й попав;
Сердега в клітці рветься, б'ється...
А Голуб бачить та й сміється:
— А що? Попавсь? От тобі й на!
Вже, певно, голова дурна...
Не бійсь, мене б не піддурили,
Хоч як би не хитрили,
Бо я не Чижик! Ні... оце! —
Аж гульк — і сам піймався в сільце.

Ото на себе не надійся,
Чужому лихові не смійся!

ЖАБА Й ВІЛ

Раз Жаба вилізла на берег подивиться
Та й трошечки на сонечку погріться.
Побачила Вола

Та й каже подрузі тихенько
(Вигадлива була!):
— Який здоровий, моя ненько!
Ну що, сестрице, як надмусь,
То й я така зроблюсь?
От будуть жаби дивуватися!
— І де вже, сестро, нам рівняться... —
Казать їй друга почала;
А та не слуха... дметься... дметься...
— Що, сестро, як тобі здається,
Побільшала хоч трохи я?
— Та ні, голубонько моя!
— Ну, а теперечки? Дивися!
— Та годі, сестро, схаменися! —
Не слуха Жаба, дметься гірш,
Все думає, що стане більш.
Та й що, дурна, собі зробила?
З науги луснула — та й одубіла!

Такі і в світі жаби є,
Прощайте, ніде правди діти;
А по мені — найлучче жити,
Як милосердний Бог дає.

МУЖИК ТА ЛИСИЦЯ

Колись-то Мужика Лисиця попитала:
— Скажи, будь ласкав, куме мій,
За що се честь така ось шкапі сій?
Про се вже я давно спитать тебе бажала;
Коли не подивись —
Вона з тобою скрізь:
Чи у дорозі, чи на полі;
І їсти, й пити їй доволі...
А як признатись, то вона
Скотина предурна!
— Але, — їй каже кум, — не в розумі
тут сила!

То все бридня... Тут думка не така:
Нам треба тільки, щоб возила
Та слухалася батіжка.

ХЛОПЧИК І ГАДЮКА

Хлоп'я в садку собі гуляло
Та й забажало
На іграшки ужа піймать
(Воно гніздо його назнало —
Так як утерпіть, щоб не взять?).
Побігло, засадило руку
Та й витягло — Гадюку...
Злякався Хлопчик, аж поблід;
Стоїть, як стовп, і не тікає.
Гадюка дивиться і так йому мовляє:
— Бач, дурнику! Робити так не слід...
Ти знаєш, що за се буває?
Узять би добре укусить...
Та хай вже сей раз Бог простить;
А вдруге лишко буде, чуєш?
Гляди ж — шануйся, стережись,
Робити так не вчись
Та роздивляйся, з ким шуткуєш!

ЗОЗУЛЯ Й ПІВЕНЬ

— Як ти співаєш, Півне, веселенько...
— А ти, Зозуленько, ти, зіронько моя,
Виводиш гарно так і жалібненько,
Що іноді аж плачу я...
Як тільки що почнеш співати,
Не хочеться й пшениченьки клювати, —
Біжиш в садок мерщій...
— Тебе я слухала б довіку, куме мій,
Аби б хотів співати...
— А ти, голубонько, ти, кралечко моя,
Поки співаєш на калині,
То й весело мені, і забуваю я
Свою недоленьку, життя своє погане
Та безталанне...
А тільки замовчиш
Або куди летиш, —
Заніє серденько, неначе на чужині...
І їстоньки — не їм, і питоньки — не п'ю
Та виглядаю все Зозуленьку мою.

Як гляну на тебе — така ти невеличка,
Моя перепеличко,
А голосочок-то який!..
Тонесенький, милесенький такий...
Куди той соловей годиться?
— Спасибі, братику, за добрее слівце.
Як не кохать тебе за це?..
І ти виспівуєш, неначе та жар-птиця;
І далєбі, що так, — пошлюся я на всіх. —
Де взявся Горобець, підслухав трохи їх
Та й каже: — Годі вам брехати
Та одно другого знічев'я вихваляти! —
Пурхнув — та й був такий.

За що ж, — хто-небудь попитає, —
Зозуля Півня вихваляє?
За те, що Півень годить їй
Та потакати добре вміє:
Рука, як кажуть, руку миє.

КАМІНЬ ТА ЧЕРВ'ЯК

— Дивись ти, як хвинтить зачав!
Неначе й справді пишна птиця! —
Так Камінь, лежачи в пшениці,
На дощик верещав. —
А глянь, іще й радіють люде;
Запевно, всі вони дурні, —
Аж чудно, далєбі, мені!
Ну що їм від того прибуде,
Як дощ поналива води?
Хоч опісля вже й не ходи:
І росяно, і кально; скрізь калюжі, —
Погано, та ще й дуже.
Та що вже будемо робить:
Самому всіх не перевчить.
Я тутечки лежу відколи?
Звичайно, мов мене й нема;
Де не покинуть — все дарма,
А й слова доброго не чув собі ніколи, —
Бодай їм дихать так!

— Мовчи лиш, дурню, не базікай, —
Тут став казати йому Черв'як. —
Сей дощик — радість всім велика.
Земля посхла була — от він її змочив;
 Травицю трохи підживив;
 Пашня зовсім була пов'яла,
Мов тая в'яла риба стала, —
Він їй головоньку підняв,
А добрим людям щастя дав...
А з тебе що? Лежиш, ледащо!
Такії лежні людям нащо?..
Лежи ж, коли лежати звик,
Та не базікай, дурню, дуже.

Буває, інший чоловік
Все приндиться, що довго служе;
 А що в йому?
Те, що й у Камені тому.

БИЛИНА

Сказав раз Куц Билині:
— Билинонько! Чого така ти стала,
Мов рибонька в'яла:
 Пожовкла, не цвітеш,
 Живеш, як не живеш,
Твоя головонька от-от поляже?
— Ох, Кущику! — Билина каже. —
Я на чужині...

Хто щиро поважа родину,
Свій рідний край,
Тому не всюди рай:
Чужина в'ялить, як Билину.

КОНИК-СТРИБУНЕЦЬ

У степу, в траві пахучій,
Коник, вдатний молодець,
І веселий, і співучий,
І проворний стрибунець,

Чи в пшениченьку, чи в жито,
Досхочу розкошував
І цілісінькеє літо,
Не вгаваючи, співав;
Розгулявся на всі біки,
Все байдуже, все дарма...
Коли гульк — аж в степ широкий
Суне злючая зима.
Коник плаче, серце мліє;
Кинувсь він до Мурав'я:
— Дядьку, он зима біліє!
От тепер же згину я!
Чуєш — в лісі ворон кряче,
Вітри буйнії гудуть?
Порятуй, порадь, земляче,
Як се лихо перебудуть!
— Опізнився, небораче, —
Одказав земляк йому, —
Хто кохав життя ледаче —
Непереливки тому.
— Як же в світі не радіти?
Все кругом тебе цвіте, —
Каже Коник, — пташки, квіти,
Любе літечко на те;
Скочиш на траву шовкову —
Все співав би та співав. —
На таку веселу мову
Муравей йому сказав:
— Проспівав ти літо Боже, —
Вдача вже твоя така, —
А тепер танцюй, небоже,
На морозі гопака!

Михайло СТАРИЦЬКИЙ

(1840—1904)

МАВПА ТА ОКУЛЯРИ

На старість Мавпочка недобачати стала

А від людей вона чувала,

Що то біда ще не яка —

Аби дістати окуляри.

Отож чи так, чи за таляри

Добула їх з півсорока.

І, Господи, яка раденька!

То на потилицю, а то на хвіст напхне,

То понюхне,

То язиком лизне,

То знов притулить до серденька!

Аж утомилася сама,

А все користі з них катма!

— Пху! Згиньте! — каже. —

Й той скажений,

Хто людські слуха теревені!

Про окуляри всі гули,

А що вони запомогли? —

Тут Мавпочка з досади та печалі

Як брязне ними по землі —

Аж тільки скалки заблищали!

Не горенько ж, і між людей

Отак подеколи буває:

Хоч корисніша річ, а як ціни не знає

Йй неук — то й жене з очей!

ВОВКИ ТА ВІВЦІ

Овечкам бідненьким прийшлося до загину —
Життя не стало від Вовків,
І так їх ворог той посів,
Що навіть старшину збентежило звірину.
Надумалась вона вкінець
Оборонити тих Овець
І цілу раду покликнула —
В статут придумать артикула.
Хоч, правда, збільш засіли там
Ті ж сіроманчики по лавах, —
Так не про всіх Вовків же й слава?
Траплялось бачити другим
Таких, що круг отар гулялися близенько,
Не зачіпаючи... коли були ситенькі.
Так чом не будь на раді й їм?
Хоч тра й Овечкам пільгу дати,
Проте й Вовків не можна ошукати:
По правді треба все чинить.
От раду в пущі спорудили;
Гадали, думали, судили,
Як би Овечок захистить;
І, врешті, старшина лісова
Дала закон — ось він до слова:
«Понеже вовк не мусить бунтувать,
То, не взираючи, чи шляхтич, чи стовповий,
А скоро він зачепить Овечат —
Усяка вільна з них за в'язи його взять
Та й потягти у повітовий —
В сусідній гай чи в бір сосновий».
Здається б, нічого й додати:
Закон як слід.
Та тільки от що дивно:
В рещтанській Вовчика ще й досі щось не видно,
Хоч Овечат вони й трощать!

І у людей закони отакі ж:
Подивишся — правдиві, що й казати...
А суньсь бідар лиш пана позивати,
То краще, кажуть, поли вріж!

КОРІННЯ ТА ЛИСТКИ

У літній день, хороший та ясний,
Розкинувши далеко тінь у полі,
Пишалися Листки на дубі широчолім
Життям розкішним та значним
І з вітром-ласкавцем гордюче шепотіли
Про гущину, про свої ярі сили:
— По правді ми даєм одні
Красу усій низовині!
Та через нас, признатись, праве,
Це дерево величне й кучеряве!
А що б без Листиків рясних
З ним сталося?
Та просто сміх
І говорить!
Не дуб би вийшов — пнище,
Та ще й голісіньке, як днище...
Й похизуватись нам не гріх:
Хіба не ми од спеки вівчаря
Й прохожого у холодку ховаєм?
Хіба не ми, коли блисне зоря,
Пишнотами дівчаток привабляєм?
Де ж, як не тут, і пізно, і раненько
Щебече любо соловейко?
Та й ти, тихесенький, мовлять по правді, нас
Не покидаєш і на час!
— Здається, слід би й нам хоч раз спасибі дати, —
Одмовило щось тихо з-під землі.
— Яка мізерія ще має голос зняти?
Хто ви і де там поросли,
Що сміливо до нас себе зрівняли?
— А ми, панове, — грабарі,
Що риємось од зірки до зорі
Та вас годуємо; невже пак не пізнали?
Ви — Листя, ви — пани,
Убралися — в розкішні жупани
І нас нехтуєте, позбувшись сумління,
А ми робітники, Коріння.
Пишайтесь же, але шануйте й нас
Та пам'ятайте ще часами,
Яка різниця поміж нами;

Без вас там не яка пеня,
Бо й дерево щороку вас міня,
А от, бува, хоч раз,
Коли Коріння зв'яне,
То вже напевно, що не стане
Ні дерева, ні вас!

**Борис
ГРІНЧЕНКО**

(1863—1910)

КІНЬ ТА ВОЛИ

Баский та ситий Кінь жив у панів,
Усмак досхочу їв,
Не мав ніякої роботи
Ані турботи,
Хіба що пан коли на сіножать
Чи на поле поїде погуляти, —
Аж докуча біля вівса стоять!
Узяв та й вирвався у наймитчати —
Біжить, басує, рже, як навісний,
Радіє, що на волі,
Аж зирк — Воли назустріч плуг тяжкий
Насилу волочуть, потомлені на полі.
— Геть, мужлаї, бо копитами дам! —
Гукає Кінь. — Звертай панам!
— Геть сам іди, бо пригощу рогами! —
Одказує один з Волів. —
Неробо! Не носився б так ти з копитами,
Коли б од праці нашої вівса не їв.

Отак, як Кінь, говоре й пан до мужиків.

ВОВК ТА ВЕДМІДЬ

Вовк десь Вівцю украв і ніс
До себе в ліс.
Аж тут Ведмідь. Не їв нічого з рана.
Йому здалась Овечка непогана, —
Ревнув і надавив Вовка,
Вівцю відняв та й геть подався,
А сірий наш ні з чим зостався.

— От правда на світі яка! —
Гукає Вовк. — Моє відняти!
А, злодію!.. А, розбишако клятий!..
Щоб луснув ти, пропав
За те, що правду потоптав.
Звіряче право поламав!
— А цить! — Ведмідь ревнув на його. —
Ач, праведник!.. А ти по правді цю
Добув собі Вівцю?
Ти, може, заробив у кого?
Мабуть, тобі чабан це наділив
За те, що доглядав йому отари?..

Розбійника розбійник докорив,
На злодіяку злодій кликав кари,
Гукав про правду й про права.
Вівця ж мовчала нежива...

ЖУРАВЕЛЬ ТА ГОРОБЕЦЬ

Весна красна цвіла вже на землі
І повивала все красою,
Тоді верталися додому Журавлі,
Розставшись з країною чужою,
І розліталися по рідних болотах.
Один такий цибатий птах
З знайомим Горобцем зустрівся.
— А, братику, здоров! — до його він гука,
— Здоров! — цвірінька той. — А де це так
барився?
Ну, як мандрівочка: весела чи тяжка?
Чи добре жити на чужині?
Що бачив ти у тій країні?
— Ой братику! Який же гарний край! —
Відмовив Журавель. — Та там розкоші, рай, —
Хоч би там жити і довіку!
Де не поглянеш ти —
Скрізь багна, болота, очерети,
А в їх добра без ліку:
Що Жаб тих, що Вужів —

Так аж кишить! Такі смачні та ситі —
Йй-бо, ніде нема таких на світі!
 Отам я попоїв!
— Ото чим вигadaв хвалиться! —
Відмовив Горобець. — То все дурниця!
А от просà які? Та конопель,
 Та соняхів смачних чи там доволі?
— Того не помічав, — одмовив Журавель, —
 Я більш по болотах, не в полі,
 То й не дивився, що там є...

Не дурно казано, що кожному своє.

УЧЕНИЙ ВЕДМІДЬ

Ланцюг порвавши свій, Ведмідь кудлатий
Утік од цигана та знову до своїх.
 Зібралися його вітати
Усі Ведмеді з пущ і нетрів лісових
 Та з волею поздоровляти.
Ведмідь розкажує, що бачив по світах:
 — Ге! Там не так, як по лісах:
У нас отак!.. — І дибки він зіп'явся,
Став танцювать, топтався, вихилявся,
Із щирості аж потом умивався.
Дотанцював, на земляків гука:
 — Оце дак штука! Що, яка?
Я знав, як циганові догоджати!
Ану і ви повчіться танцювати!
 Та де! Не вам
Утяти це, дурним лісовикам!
 Щоб знати, на яку ступати,
 Тут треба вченого, як я!..
— Дурна у тебе голова твоя! —
 Старий Ведмідь озвався до його. —
 Немає доброго нічого
 У танцях, братику, твоїх!
 Навіщо нам ці викрутаси
 Та вихиляси?
Не хочем штук невідницьких гідких, —
Хто на припоні, той хай робить їх.

Чого ж ти так розвеличався?
Хоч ти й утік — невільником зостався.

Таких, як цей Ведмідь, я бачив мужиків.
А більше ще — панів.

ВІВЦЯ СТРИЖЕНА ТА КУДЛАЙ

Овечку бідную зв'язавши,
Обстриг її чабан-стрижій
І, вовну всю у неї взявши,
Погнав у степ її мерщій,
Щоб там вона пила та їла
Та знову вовну ту зростила,
Що аж на той рік по весні
Він має стригти в теплі дні.
А щоб отара самопаски
Не розійшлась, то він із ласки
Настановив їй сторожів —
Рябків, Хапків та Кудлаїв.
Простягся степ, де око гляне;
Трава від спеки сохне, в'яне,
Уже давно дощу всі ждуть,
А все його нема, не чуть.
Отара стрижена блукає,
То тут, то там Кудлай куняє,
Чабан, поївши, спочива...
Тим часом хмара насува
І облягла уже півнеба;
Блиснуло враз — і вдарив грім...
І грюком розкотивсь тяжким.
Зірвавсь чабан: вдягатись треба,
Бо дощ як цівкою біжить;
Та не пособить тут і свита:
Зробилась осінь серед літа!
Овечка стрижена тремтить:
На тілі голому нічого, —
Аж плаче з холоду цупкого.
— Чого ревеш? Бач, я ж мовчу,
Не вию я й не скавучу, —
Гарчить Кудлай. — Отак мовчати

Повинна й ти, а не квічати,
Немов те поросся дурне!
— Якби ж не стрижено мене,
Щоб шкурою я не світила, —
На те Вівця, — я б не тремтіла.
Нестриженим, то добре вам:
Байдуже холод Кудляям!

Говоре вбогому багатий:
— Чого про вбожество кричати?
Все добре на світі цьому. —
А вбогий: — Добре, та кому?

ЖАЙВОРОНОК ТА СВИНЯ

Минула ніч, і, тумани прогнавши,
Вже сонечко по небу попливло
І скрізь життя і радість розлило,
На землю промінь свій пославши.
Безкраї небеса сіяли до землі,
Вона ж до їх всміхалася, щаслива;
Квітки цвіли, і пташка щебетлива
І на полі співала, й на гіллі;
І Жайворонок знявся над полями,
Душею чуючи, де воля і краса,
Видзвонював співець згори піснями,
Вітаючи і сонце, й небеса:
— Хвала вам, небеса, хвала без краю!
Тебе я, сонце добрее, вітаю,
Ти нам життя даєш і світ, —
Вам шлю я вранішній привіт! —
Співця почувши голосного,
В калюжі риючись, замурзана Свиня
Зарохкала: — Це все брехня!
В тім гарного нема нічого.
Я вгору зроду не дивлюсь,
Бо сонце й небо я в калюжі бачу
І тут по їх топчусь.
Хай пропадуть, то й не заплачу:
Малі й мізерні, більша — я!

Заляжу їх, калюжа це моя,
Моє багно!.. —
По тій своїй науці
Упала й захропла в багнюці.

Добро, і правда, і краса —
Величній, як сонце й небеса,
Тому, хто вміє вгору позирати,
До високостів розумом сягати;
Хто ж землю тільки зна та риється в багні, —
В калюжі той не знайде їх на дні.

ХМІЛЬ ТА КВІТКИ

Барвіночок хрещатий
Обняв, розрісшися, грядки,
А на грядках леліють Зірочки,
Гвоздик, на пахощі багатий,
Лілея біла й ніжна Резеда
Тихенько з купки вигляда,
Все хоче розцвітати, і пахнути, й пишати
В веселому садку.
А біля їх близенько на кілку
Повився вгору Хміль кудлатий.
— Який народ мізерний та низький! —
До їх говорить Хміль з пихою. —
От я — так виріс, бач, який!
Ось-ось зрівняюся з Вербою!
Я бачу: я не бур'янець малий.
Я — дерево! І скоро тут над вами
Шумітиму широкими гілками.
Ви всі малі, нікчемний ви бур'ян,
Між вами я — як між мужвою пан!

— Оце розвеличався! —
Барвінок, сміючись, озвався, —
Усі йому малі!
Ти — дерево! Городня бадилина!
Коли б не той кілок, суха тичина,

Ти б плазував низенько по землі
І кожен би тебе топтав ногою.
Ми ж стоїмо самі, не силою чужою.

І засміялися квітки.
Кудлай же мов недочуває,
З кілка препишно позирає
Та думає: «Нікчемні харпаки!»

ЗМІСТ

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА	3
Басня Есопова	3
Приказка	4
ПЕТРО ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ	5
Дві пташки в клітці	5
ЄВГЕН ГРЕБІНКА	10
Лебедь і гуси	6
Зозуля та снігир	6
Ведмежий суд	7
Сонце да хмари	8
Горобці да вишня	8
Будяк да конопличка	9
Ворона і ягня	9
Вовк і огонь	10
Соловей	11
ЛЕОНІД ГЛІБОВ	17
Вовк і вівчарі	13
Лебідь, шука і рак	14
Чиж та голуб	14
Жаба й віл	14
Мужик та лисиця	15
Хлопчик і гадюка	16
Зозуля й півень	16
Камінь та черв'як	17
Билина	18
Коник-стрибунець	18
МИХАЙЛО СТАРИЦЬКИЙ	24
Мавпа та окуляри	20
Вовки та вівці	21
Коріння та листки	22
БОРИС ГРІНЧЕНКО	28
Кінь та воли	24
Вовк та ведмідь	24
Журавель та горобець	25
Учений ведмідь	26
Вівця стрижена та кудлай	27
Жайворонок та свиня	28
Хміль та квітки	29

Літературно-художнє видання

УКРАЇНСЬКА БАЙКА

Головний редактор *О. В. Красовицький*
Відповідальна за випуск *А. С. Юхно*
Художній редактор *Л. П. Вировець*
Технічний редактор *Г. С. Таран*
Комп'ютерна верстка: *О. В. Підлісна*
Коректор *А. М. Гончаченко*

Підписано до друку 08.06.15. Формат 60×90 ¹/₁₆.
Умов. друк. арк. 2,00. Облік.-вид. арк. 1,76.
Тираж 2000 прим. Замовлення №

ТОВ «Видавництво Фоліо»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3194 від 22.05.2008 р.

61057, Харків, вул. Римарська, 21 А
Електронна адреса:
www.folio.com.ua
E-mail: realization@folio.com.ua
Інтернет-магазин
www.bookpost.com.ua

Надруковано з готових позитивів
у ТОВ «Видавництво Фоліо»
61057, Харків, вул. Римарська, 21 А
Свідоцтво про реєстрацію
ДК № 3194 від 22.05.2008 р.